

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

IV

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1956

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

PRÍSPEVKY K ŠTÚDIU SLOVENSKÝCH BETLEHEMSKÝCH HIER

RUDOLF ŽATKO

Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave

III

Dve betlehemske hry z Maďarska

Vždy bola aktuálna výzva mladého P. J. Šafárika: „Jest svrchovaný čas, aby se dohromady sebralo a před nastávající záhubou ochránilo všecko to, co plodův národního básnictví ještě u nás zbývá...“,⁴⁵ no nikdy nebola natoľko doslovne časová a nikdy sa s takou naliehavosťou neprihovárala k srdciam milovníkov tradičnej kultúry nášho ľudu ako v dnešných časoch.

Nemienim sa tu šíriť o význame zbierania folklóru všeobecne, chcem naň len upozorniť v súvislosti s betlehetskými hrami. Podľa dnešného stavu excerptie bibliografického materiálu máme 34, prípadne 35 slovenských variantov betlehemskej hry z územia Slovenska. Do tohto počtu sú zahrnuté všetky nám dnes známe texty — tlačené i rukopisné. Ich hodnota je dosť problematická. Väčšina zápisov totiž zachycuje len slovné znenie betlehemskej hry toho-ktorého kraja či dediny, aj to neraz neúplne, nepresne, nedokonale. Ochotníckí zberatelia sa v minulosti neusilovali alebo proste nevedeli zaznačiť melódie piesní betlehetských hier. O nejakom pokuse zachytiť dramatickú a výtvarnoumeleckú stránku betlehetských hier vôbec nemôže byť reči.

Betlehemska hra ako najvýznačnejší druh slovenského ľudového dramatického básnictva je teda pre budúcnosť nedostatočne dokumentovaná. Lež ani pre súčasné vedecké bádanie nemajú doteraz zapísané texty betlehetských hier väčšej hodnoty. Chýba im potrebné množstvo sprievodných (nielen režij-

⁴⁵ Pozri J. Kollár, *Národné spievanky I* (vydanie z r. 1953), 33.

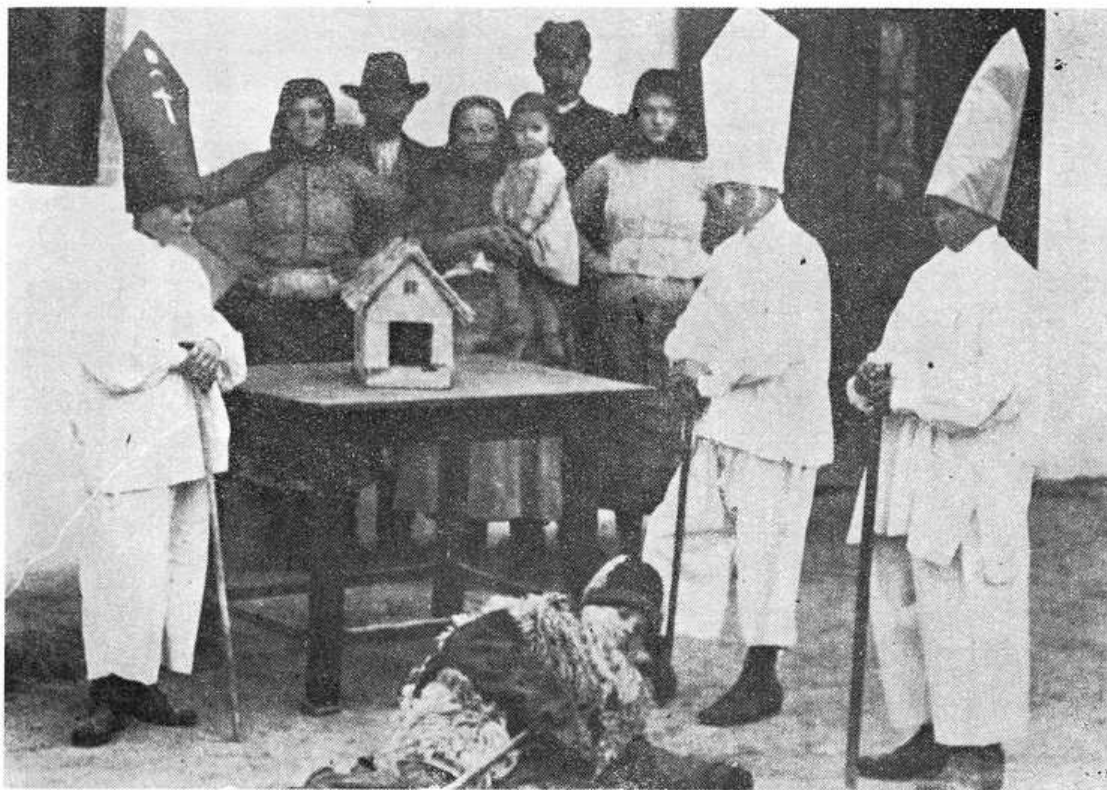
ných, ale v širšom slova zmysle) poznámok, bez ktorých si ani súčasník, nehovoriac už o budúcich záujemcoch, neutvorí vernú predstavu o forme, myšlienkovvej náplni a životnosti betlehemských hier v danom mieste a čase. Dnes, keď existujú dokonalé nahrávacie prístroje a film, máme možnosť aj betlehemské hry dokonale verne zachytiť a zachovať pre budúce pokolenia, najmä však pre vedecké skúmanie. Škoda, že naši folkloristi tieto technické vymoženosti nedostatočne využívajú.

Vráťme sa však k našej téme. Akiste málokomu z nás je známe, že slovenské betlehemské hry žijú aj mimo hraníc nášho štátu, v krajinách, kde slovenský živel tvorí iba väčšie-menšie ostrovy v mori inonárodného obyvateľstva. Tak je to napr. v Maďarsku a v Juhoslávii.

Väčšina Slovákov v dnešnom Maďarsku sú potomci slovenských presídlencov z čias Márie Terézie, ktorí sa usadili na vyludnených a Turkami opustených terénoch Dolnej zeme. Aj v novej domovine rozvíjali Slováci tradičnú ctitosť — statočnosť, pracovitosť, skromnosť a sporivosť — a s piéťou opatrovali bohaté dedičstvo duchovnej kultúry. To si posiaľ, verne sa ho pridŕžajúc, v podstate uchránili, ale za celkovým vývojom slovenského ľudu v materskej krajine jednako len značne zaostali. Na dnešnej duchovnej kultúre Slovákov v Maďarsku nevidieť zrejmejší vplyv maďarského etnika a aj v oblastiach, kde sa Slováci rečovo asimilovali, uchovali si svojský duchovný habitus. Máme napr. doložené, že i svadobný ceremoniál alebo betlehemskú hru si sami preložili do maďarčiny a v novom znení ďalej tradovali. Zápisy takto dochovaných prejavov duchovnej kultúry maďarských Slovákov by mohli mať nesporný význam pre históriu kultúry nášho ľudu. Podľa nich, teoreticky poverdané, mohli by sa vyznačiť etapy rozvoja žánrov tradičnej ľudovej slovesnosti, ktoré u nás doma vinou nepriaznivých pomerov alebo z nedbalosti neboli zaznamenané a tak sa nezachovali ako cenné ohnivé vývinovej reťaze.

Slovom, betlehemské hry medzi našimi rodnými bratmi v Maďarsku žijú. Možno sa s nimi stretnúť na celej Dolnej zemi; dnes, pravda, už dosť zriedkavo. Roku 1946, keď som konal výskum spoločenskej a duchovnej kultúry Slovákov v Maďarsku, napr. v Békéscsabe som sa dozvedel, že tam katolícki aj evanjelickí chlapci ešte donedávna chodili s betlehemom a zaklopali na každom dome. Všade zaspievali a povedali svoje obvyklé vinše. Nemali oblečené nijaké zvláštne šaty, iba prevrátený kožuch a baranicu naopak. Moji informátori však so žiaľom doložili, že gazdovskí chlapci už prestali chodiť s betlehemom a tak pekná tradícia adventných hier pomaly vyjde z módy.

Z iných prameňov som sa dozvedel, že i v Čanádskej stolici (Tótkomlóš) predvádzajú ešte slovenskú betlehemskú hru, podobne v Nyiregyháze a na okolí chodia slovenskí betlehemci, ba i na slovenských dedinách v blízkosti samej Budapešti sa hrajú betlehemské hry, čo dosvedčuje pripojená fotografia (obr. 7) z Csömöra.

Obr. 7. Slovenskí betlehemci v Csömöri pri Pešti (z r. 1930). Snímka z fotoarchívu Maďarského národopisného múzea v Budapešti

Rozhodne však najlepšie sa vodí slovenským ľudovým dramatickým tradíciám v severovýchodných pohraničných krajoch Maďarska. Tam som sa na mieste presvedčil, že betlehemske hry sú u slovenského ľudu v neprestajnej oblube. Tam som za svojho niekoľkodňového pobytu stihol medziiným zapísať aj dva varianty jasličkovej hry, ktoré tu odtlačám. Prvý variant betlehemskej hry je z Hollóházy (Abaujská stolica) a druhý z Rudabányácsky (Zemplínska stolica). Zapísal som ich v doslovnom znení od viacerých mládencov, bývalých jasličkárov, no tu ich podávam v čitateľskom prepise. Za znotovanie piesní vďačím láskavosti s. Stanislava Barga, svojho času riaditeľa národnej školy v Nitre, ktorý v spomenutom roku 1946 konal dočasne službu v oblastnej úradovni Československej presídľovacej komisie v Sátoraljauhely.

Betlehemská hra z Hollóházy

Vystupujú v nej osoby: Jozef (v úlohe pastiera i anjela), Fedor, Stach, Kuba a starý Kuba, zvaný krátko Starý (obr. 8).

Všetci — s výnimkou Starého — sú oblečení do dlhých bielych košiel, širokých rancovaných bielych gátí, na nohách majú čizmy a na hlavách vysoké

Obr. 8. *Jašličkare* z Hollóházy, z obce v Abaujskej stolici, Maďarsko. Kresba podľa nedokonalnej fotografie formátu 4,5×6 cm (z r. 1946)

papierové klobúky v podobe trúby, oblepené obyčajne modrým papierom, na spodku pásom červeného papiera. Klobúky sú ešte vyzdobené pozlátkovými krížmi a hviezdikami a z ich hornej časti až na plecيا betlehemcov splývajú farebné stužky. Podobné, ale širšie stuhy rozličných farieb majú betlehemci prepásané krížom cez plecيا. Fedor, Stach a Kuba držia v rukách dlhé silné palice, opatrené hore dvoma plechovými zvončekmi. Jozef nemá palicu, ale nosí *jašlički* čiže drevený kostolík s jednou vežičkou. Odtiaľ aj názov chlapcov, predvádzajúcich hru, *jašličkare*. Starý sa od ostatných líši výzorom a vystrojením: má na sebe obrátený ovčí kožuch, na hlave bielu baranicu, tvoriacu s kožuchom súvislú masku, v ktorej sú otvory pre oči, a prirobený dlhý nos; gate vyše kolien má vypchaté senom a v ruke drží *baltu* (drevenú valašku). V hre predstavuje komickú figúru.

Jašličkári v Hollóháze predvádzajú svoju hru len v troch dňoch Vianoc, a to od *Vilje* (Štedrého dňa) do sv. Štefana.

Obr. 9. Prešovskí jasličkári — Kuba a Starý. Reprodukcia fotografickej snímky z čas. *A magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának értesítője* 1–2, V, 1904

(Prvý vstúpi do domu Jozef, pozdraví *Pohvaleni Ježiš Kristus* a úvodom vraví:)

Slavne patronkove!

Hodzel som po horoch, po ľesoch,
po betlemských majeroch,
nikdže som taki sudomor⁴⁶ ňečul,
jaki tu stojí.

Stracel som furuju,
drevenu baltu;
fto bi to mi vinašol,
velke ščesce i darunok
bi opšahnul.

Zaplacel bi som mu

z dukatami, s taľarami,
a ked ňet,

ta ho ľem z bloščicami;
precaj bi mušel

dobri gazda buc.

Ale ram ja jednoho bátra Stahu.

Či bi ňeznal za mňa

dva-tri slova otpovedzie.

Oda, oda, bátre Stahu!

Stach (na zavolanie vojde do izby a po zvyčajnom pozdrave hovorí):

A ja Stach veľki strach.

O, bátre Fedore, kam ši še tu vžal?

Či ce viľ(k) do činca skočel,

či ce dafto s tim ceblom mluvel?⁴⁷

Aj me ňifto s tim ceblom ňemluvel,

aľe mal som jedneho baranka,

dafto mi ho porubal, pošekal,

ňezohabel z ňeho, ľem roški, noški i hvoscik.

Jozef: O, bátre Stahu, budžeš ti na tej hlavnej stolici, na tej rekomanskej šibeňici višic, kec ce budu žadac.

Stach: Ja ňedzbaju!

Jozef: O, bátre Stahu, zašpivajme sebe jednu pišničku!

Obidvaja (potriasajú palicami a spievajú pieseň 1).

Jozef: O, bátre Stahu, dze ši zohabel našeho treceho bátra Gubu?

Stach: Tam ďaleko v ľeše hrudu sira ňeše, aš še mu geľata popukali.

Jozef: Pojdžeš poňho na koľenka kľekajuci, na piščalke piskajuci, a kec še ňebudžeš ponahlac, s tim ceblom ce budzem mluvic.⁴⁹

Oda, oda, bátre Kuba!

Kuba (vojde do izby, pozdraví a povie):

A ja, Kuba, hu!

Kuba žije, ta i pije,

prepijuci ňezna či ňe,

jas na to moja.

⁴⁶ Zvada.

⁴⁷ ... palicou udrel.

⁴⁹ Porovnaj „... bocze budzem zosz szteblom lomiti“. Tarcza i György, *Az Eperjesi jás-licskárók*. A magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának értesítője 6, V, 1904.

Mierne

1. Ra-či bi ja vol-ki pas-ti

jak po ho-roch iu-ci pas-tir,

iu-ča-rem ňe-bu-du, na ros-por ňe-poj-du.

2. To košulku preč odrucim
a i časťku sebe kupim;
ivčarem ňebudu,
na rospor⁴⁸ ňepojdu.

Pieseň 2

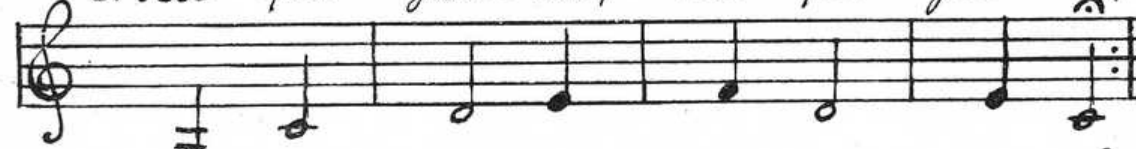
Mierne

1. Sal - ve, sal - ve veľ - mi mi - le,

2. ať do pe - ca, ať gu dze - rom,

3. Ket pre Jan - ka, ta pre Jan - ka,

poj - dzem ste - bu na tri mi - le,

gu tim sek - man - skim ma - ce - rom.

dob - ra je mu i Ci - gan - ka.

⁴⁸ Rozboj, zboj.

Mierne

Sa - la - šim, pa - ja - šim, pa - šli o - več - ki ju - ha - šim,
 pa - šli vo - ni jich za ti - dzeň, za ti - dzeň,
 pa - šli vo - ni jich za me - šic, za me - šic,
 xed - li vo - ni jich ka - di dzeň, ka - di dzeň;
 xed - li i - več - ki tri ti - šic, tri ti - šic.
 Mi pa - šli pas - ti - re sto - du⁵¹ na ho - re,
 vi - dze - li xme jas - nosc me - se - ce Bet - le - hem;
 vo - la je - deu na dru - he - ho, me - se - ce Bet - le - hem.
 co se sta - lo tam no - ve - ho,

Jozef: Kolkoch⁵⁰ to moja!

Kuba: A ja še vracam po svojo.

Jozef: Nevracaj še, batre Kuba, ale povec, v jakim ši kraju bul.

Kuba:

Ja som (f) takim kraju bul:

po dugace halva piva,

po taľare bečka vina;

tak som še ošľapal,

aš som še tu dotaľal.

(Potoči sa.)

⁵⁰ Koliky, klince.

⁵¹ Stádo.

Veselo

Ku-bič-ku, Ku-bič-ku, tvrdo spíš, ba-ran be-čí
 po u-bo-čí, ňesli-síš, dre-ptácki spi-va-ju,
 ku-kučki ku-ka-ju pri sa-la-ši, tam naj-lép-ši,
 Kuba (sám spieva): tam naj-lép-ši, to-vari-ši.
 Daj po-koj, Fe-do-re, dri-me še mi, ňe-dauno som
 stal strachu nad iuca-mi, dre-ptácki spi-va-ju,
 ku-kučki ku-ka-ju pri sa-la-ši, tam naj-lép-ši,
 tam naj-lép-ši, to-va-ri-ši.

Jozef:

Ňetačaj še, bátre Kuba,
 ale šedňij medzi nas,
 budzeme popijac!

Sta-vaj ho-re, Ku-ba, Ku-ba, po-ve-dam ci,
ja-ka veľ-ka jas-nosc, jas-nosc pri sa-la-si,
dre-ptáči spi-va-jú, ku-kuč-ki ku-ka-jú
pri sa-la-si, tam najlep-si,
tam najlep-si, to-va-ri - si.

(Všetci si v izbe posadajú na stoličky. Jozef prehovorí prvý.)

Jozef: Servus, Fickó!

Stach: Vpipij fšicko!

Kuba: Ja ňemožu.

Jozef: Ci pomôžu.

Kuba: A Staremu co dame?

Stach: Hivno!

Starý (kričí zvonku):

Žec ho, mlada šviňo!

Všetci (ešte sedia na stoličkách a spievajú pieseň 2).

(Nato všetci povstanú z miesta.)

Fedor: Hip, Stari, na babu!

Starý (pred chvíľkou bol vošiel dovnútra):

A ti, mladi, na žabu!

Všetci (spievajú pieseň 3).

(Starý ľahne na zem a robí sa spiacion. Kuba sa mu postaví ku hlave, Fedor k boku z jednej strany a Stach z druhej strany a spievajú pieseň 4.)

Všetci (spievajú pieseň 5).

(Kuba, ktorý počas spievania odložil palicu a predstieral driemoty a chuť ľahnúť si, po odznení piesne vstane.)

Fedor a Stach (pokračujú v speve piesne 6 držiace krížom palicu nad Starým a pri veršoch 3.—5. slohy *ararom, finfarom na zelenej luce* striedavo ho pokračujú).

Pieseň 6

Veselo

1. Ju - ha - šim, pajta - šim, ⁵²co sce zu - či - ňe - ľi ?

Spac se po - ľe - ha - ľi, sto - du za - ňe - ha - ľi.

2. Vi o to ňedzbajce,
zbohom spočivajce,
fšak mace Fedorka,
švitkeho pavolka.⁵³

3. Ked ja som paš ivci
na zelenej luce,
ararom, finfarom
na zelenej luce.

4. Prišiel gu mŕne mešarč
ivečki kupovac,
ararom, finfarom
ivečki kupovac.

5. Pital po pejc, po šesc.
Ňedam ot šesc nat šesc,
ararom, finfarom
ňedam ot šesc nat šesc.

Jozef (zvončekom zacengá a zaintonuje): Glorija!

Fedor (ku Starému): Stavaj, ti pše stari, bo ci do koscela cilingaju!

Starý (ležiace): Hej, paropci s poharami, s fľaškami čerkaju a ti hutoriš, že do koscela cilingaju.

Jozef (opäť zacengá a zaintonuje): Glorija!

Fedor: Stavaj, ti pše stari, bo do koscela cilingaju! (Udrie Starého po chrbte, aby ho zobudil.)

Starý: Ti hutoriš, že do koscela cilingaju a kuri na bantoch⁵⁴ špivaju.

⁵² Priatelia (z maď. *pajtás* = priateľ).

⁵³ Bystrého paholka (parobka).

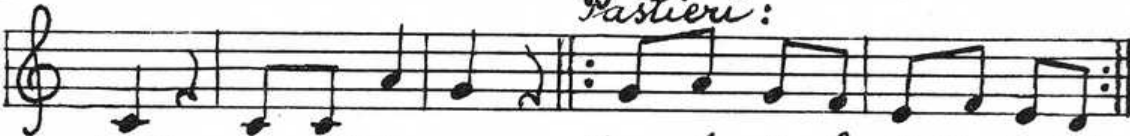
⁵⁴ Na pántoch.

Krokom

1. P.: Jo-ze-fe! y.: Co sce-ce? P.: Dze-se Je-žiš na-ro-

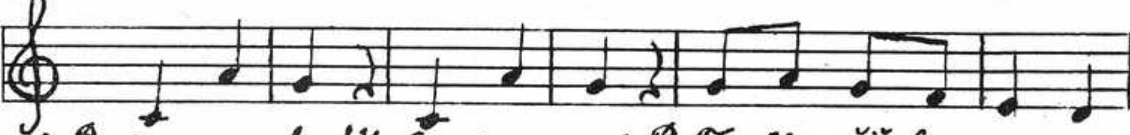
Pastieri:

dze? y.: V Betlehe-me. Hva-la te-be, Pa-ne Kríste,
kec se na-ro-dze-ne is-ce

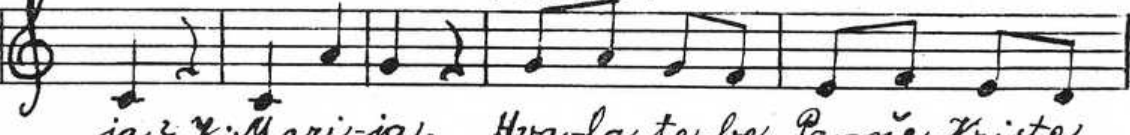

v Bet-le-he-me, v Bet-le-he-me.

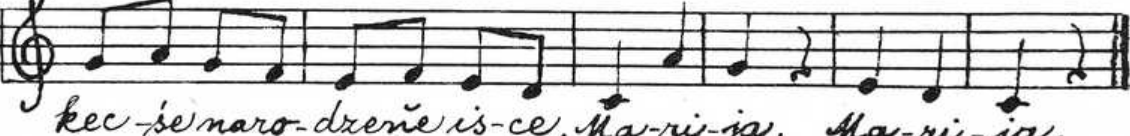

2. P.: Jo-ze-fe! y.: Co sce-ce? P.: Fto Je-žiš-ka po-vi-
3. P.: Jo-ze-fe! y.: Co sce-ce? P.: Fto Je-žiš-ko-vi spi-

Pastieri:

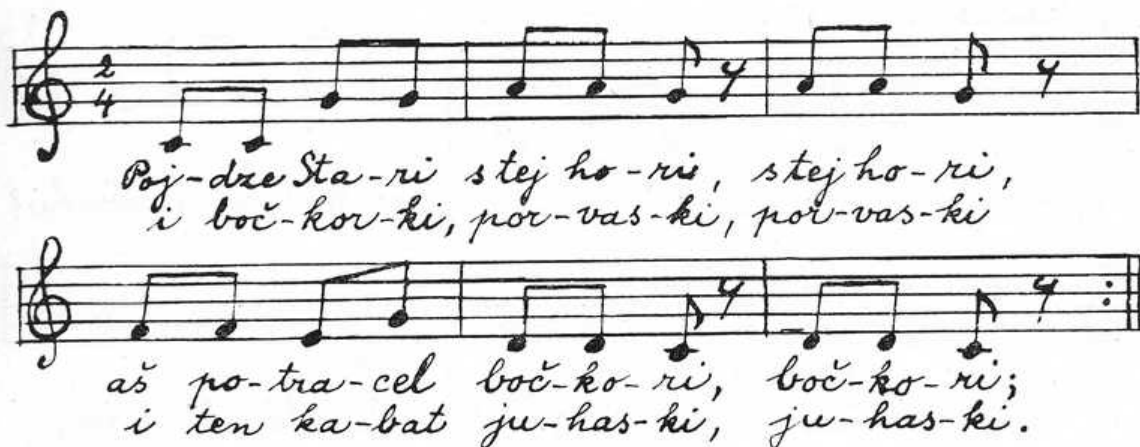
ja? y.: Ma-ri-ja. Hva-la te-be, Pa-ne Kríste,
va? y.: Sa-m Jo-ze-f. Hva-la te-be, Pa-ne Kríste,

kec-se na-ro-dze-ne is-ce, Ma-ri-ja, Ma-ri-ja.
kec-se na-ro-dze-ne is-ce, glo-ri-ja, glo-ri-ja.

Jozef (zaintonuje po tretí raz Glorija! a povie):

A vi, mile pastuškové, stavajte,
gu Betlemu še majce,
po maľučki, po cihučki,
Ježiška nežbucce.

Pastieri (všetci — okrem Starého, ktorý zostane ležať — podídu k betlehemu, postavia sa pekne do radu tvárou oproti Jozefovi a udierajú palicami o zem do taktu zaintonujú pieseň 7 — striedavo s Jozefom).

Pastieri (po tejto scéne zanechajú betlehem a chodia po izbe dookola v takte úderov svojich palíc, pričom spievajú pieseň 8).

Fedor: A mi, milé pastuškovce, ftoze zme še tu zešli, dobre bi bulo Kristu Panu oferu odebžac, a keď ňe, ta stareho psa pokerscic.

Pastieri (vezmú Starého, ktorý medzitým vstal, medzi seba a pochytajú palice za konce, utvoria okolo neho trojuholník. Pritom spievajú pieseň 9).

Pastieri (nato uvoľnia Starého z kruhu. Zatiaľ čo Starý čavarguje, t. j. vyberá peniaze a vonku vystrája huncútstva s dievčencami a deťmi, pastieri chodia znova po izbe dookola, potriasajú svojimi palicami, a spievajú na rozlúčku — pieseň 10).

(Domáci jasličkárov pohostia, prípadne aj peniazmi obdarujú, načo sa oni pohnú ďalej. Pred samým odchodom vbehne ešte Starý do izby, udrie baltou o hradu povaly a zakričí: *Bočkora!*)

Betlehemska hra z Rudabányácsky

Osoby: Anhel (anjel), Fedor, Stach, mladý Guba a starý Guba.

Ich kostýmy a výstroj sú podobné ako v hre z Hollóházy. Anjel, Fedor a Stach majú na obyčajných šatách natiahnuté dlhé biele košeľe, biele gate a na hlavách červené papierové klobúky. Gubovia majú na sebe kožuchy s chlpmi nahor, na hlavách baranice a na tvári masky, a to starý Guba s dlhou šedivou, mladý Guba s čiernou bradou, zhotovenou z kúdele. Anjel nosí koscelík z dreva alebo z papiera, v ktorom sú jasličky, svätá rodina, figúrky

Mierne

1. Dze ho kers-cie bu-dze-me, o Kris-ce ňe-becki?

Dze ho kers-cie bu-dzeme? Al-le-lu-ja,

zdravas Ma-ri-ja.

2. Jordaňe, čistej vodze,
o, Krisce ňebecki,
Jordaňe, čistej vodze.
Alleluja, zdravas Marija.	4. Svata Hana z Alžbetu,
o, Krisce ňebecki,
svata Hana z Ažbetu.
Alleluja, zdravas Marija.
3. Dze mu kmotru najdzeme,
o, Krisce ňebecki?
Dze mu kmotru najdzeme?
Alleluja, zdravas Marija.	5. Dze mu kmotra najdzeme,
o, Krisce ňebecki?
Dze mu kmotra najdzeme?
Alleluja, zdravas Marija.
6. Svati Jan, svati Štefan,
o, Krisce ňebecki,
svati Jan, svati Štefan.
Alleluja, zdravas Marija.	

pastierov, oviec a horiaca sviečka. Hru predvádzajú po domoch 14—16-roční chlapci na *Šveti večar* a na Božie narodenie.

Anhel (vkročí prvý do domu a po pozdrave hovorí):

Kristos roždajetsja vo Viflejemi,
stalsja hlas v Jerusalemi:
Slava vo višnim Bohu i na zemli mir!

Fedor (vojde do izby a hovorí):

Boch pomahaj, svetli patron,
dzem še tu vžal,
sam pochopic ňemožem.

Už mi svo-jo do-kon-čē-li, te-rax-žē mam dajce:
hal-vu pi-va, hal-vu vi-na, halvu pa-lē-neho
a gu te-mu, paňi mat-ko, da-co pe-čē-ne-ho,
da-co pe-čē-ne-ho. A keď nam ně-da-ce,
ta nas po-hňē-va-ce,
harč-ki, miski potre-perne, co po-xa pec mace,
co po-xa pec ma-ce.

Chodzil som po horoch, po skaloch,
po tichto betlehemskich salašoch;
stracil som fajaru,
spoza pasa baltu,
a chto bi mňa ju navrátil,
ja bi jemu bitem talarom zapľatil.
A eššik bi ja jemu nie taki biti talar dal,
ale co bi calkom zhola nič nevzal.
No ale mali bi me taku škodu mati,
voleli bi mi na svojeho brata Stacha zavolati.

Chodi, chodi, brate Stachu,
stupaj do prachu,
hovor o svojim strachu!

Stach (vojde dovnútra a hovorí):

Naco jest me tu zavolal, brate Fedorku?
Ja som bival (v) vekším strachu;
skočil nam velch medzi ovci,
rostarhal nam baranka roškatoho,
capka kudlatoho,
co nam davali dukat za ňoho.
Nič nam ňeochabili,
ľem roški na noški,
dupki na trupki,
no ale bi me taku škodu mati,
voleli bi me še na svojeho brata Gubu zavolati.

Chodi, chodi, brate Gubo,
rozveseľsja, jak ti ľubo!

Mladý Guba (vkročí do izby a hovorí):

A Ja Guba, Guba,
žijem i pijem,
ňeznam za čijo.

Fedor:

Za moje.

Mladý Guba:

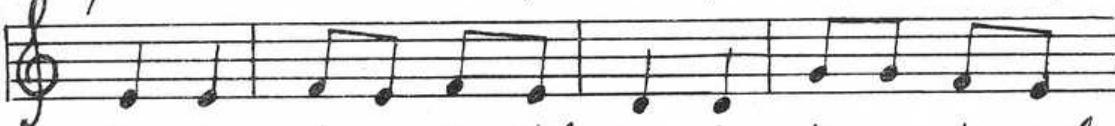
Ked je tvoje,
ber ti svoje
i ja idem po svoje.
Ñe tak, bratu Fedorku,
zašpivajme totu pišňičku,
jak to mlodi chlapci
(v) želenim hajičku.

Fedor a Stach (spievajú pieseň 11).

Mierne

1. Ke-že-nil se Gu-ba, Gu-ba, po-keľ bul mla-di,
pre-ska-koval buč-ki, krač-ki, ši-ro-ki kla-di,
le-m to zle u-či-nil, že se ne-o-že-nil,
po-keľ bul mla-di.

2. Teraz bi se Guba, Guba
rada žeňiti,
ale že ho nesce, nesce
žadna lubiti;
ňemal Guba sina,
bi mu doňis vina
s karčmi do domu.

Pieseň 12

Krokom

Sal-ve, sal-ve ti, Fe-do-re,
tvo-je ou-ci sto na ho-re;

salve, salve, brate Stachu,
co jest bival (v) vekšim strachu;
salve, salve, brate Gubo,
rozvešelsja, jak ci lubo;
salve, salve, ti pše stari,
co jest prežar sto taľari.

Fedor: Kadziš chodzil, brate Gubo? Nevidzel ši tam brata staroho?

Mladý Guba:

Tamac chodzi za horami, za lesami,
zbija ovci dohromadi,
telo sira, masla neše,
až mu dolou kolien čéče.

(Starý Guba vojde.)

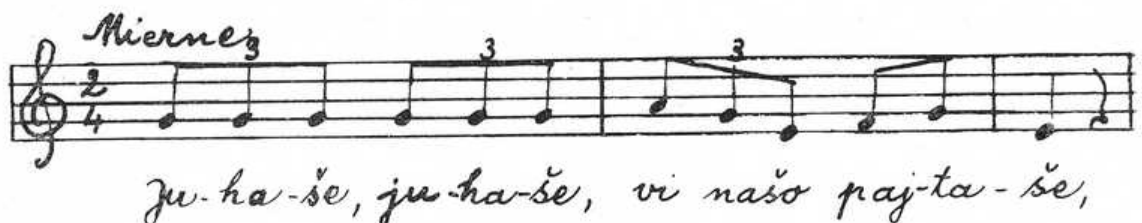
Všetci (spievajú pieseň 12):

(Obidvaja Gubovia si lahnú na zem alebo na rozprestretú slamu.)

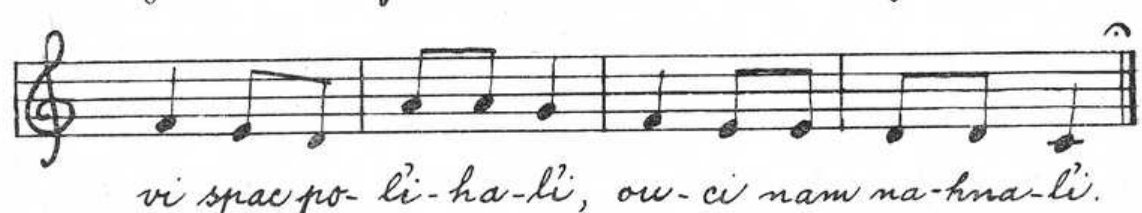
Všetci (spievajú pieseň 13).

Pieseň 13

Hiernez

ju-ha-še, ju-ha-še, vi našo paj-ta-še,

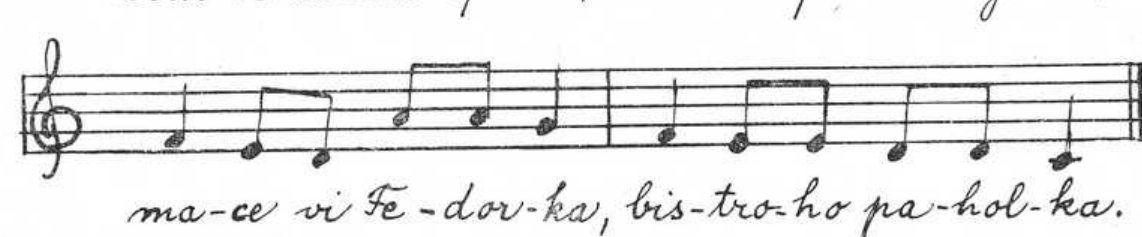

vi spae po-li-ha-li, ov-ci nam na-hna-li.

Krokom

Lem vi xdravi spi-ce, zbo-hom spo-či-vaj-ce,

ma-ce vi Fe-dor-ka, bis-tro-ho pa-hol-ka.

Fedor (pristúpi k betlehemu, sníme z hlavy klobúk a oferuje, hovoriac):

A ja Fedorok,
bistri pacholok,
co ci oferujem,
to ci podarujem;
mam ja jednu kolbasu,
co še z ňu šidzedžešacsidzem raz opašu.

Stach (pristúpi k betlehemu a oferuje, hovoriac):

A ja brat Stach,
co ci oferujem,
to ci podarujem;
mam ja jeden hornec medu,
že biš ňezmar ot cholodu.
Tu maš i brata staroho na oferu!

Fedor: Džeš bul, Stari?

Starý Guba: Na hore.

Fedor: Coš tam vidzel?

Starý Guba: Sto velchov.

Fedor: Ňebuli tam sto velchov. Och, ti pše stari, bars velki cigan!

Starý Guba: Ale buli tam pjedžešac.

Fedor: Ňebuli tam pjedžešac. Ti pše stari, bars velki cigan!

Starý Guba: Ale buli tam pjedžešac.

Fedor: Ňebuli tam pjedžešac. Ti pše stari, bars velki cigan!

Starý Guba: Ale bul oden.

Fedor: Ach, ňebul tam aňi jeden. Ti pše stari, bars velki cigan!

Starý Guba: Ach, štoškasja tam seleščilo, dašco abo nič!

Fedor: Poj, Stari, na horu!

Gubovia (spievajú):

Hora mi je, hora,
to visoka hora;

keď na ňu viskočim,
ovečki navracim.

(Spieva sa na melódiu piesne *Lem vi zdravi špice ...*)

Fedor: Poj, Stari, na oferu! Oferujú vinca.

Starý Guba (vstal): Ja ňepijem vinca!

Fedor: Oferuju pivca.

Starý Guba: Ja ňepijem pivca!

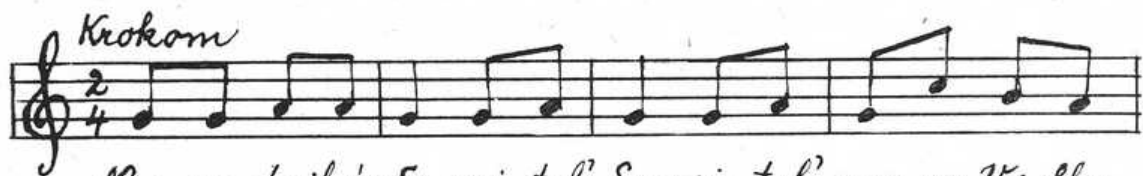
Fedor: Oferuju paľenoho.

Starý Guba: Ja ňepiju paľenoho!

Fedor: Ale kebi paňi matka navarila mis pirohi, zožar biš!

Starý Guba: Oušto korec!⁵⁵

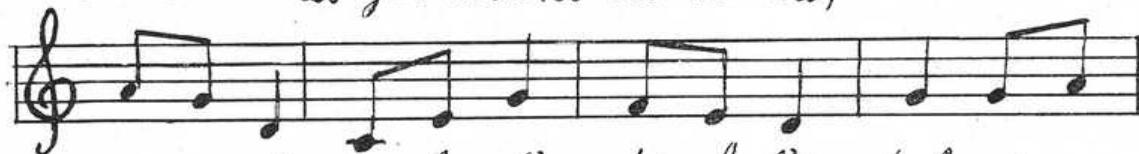
⁵⁵ Sto korcov bis zjedol!

Krokom
Na-ro-dzil se Spasi-tel', Spasi-tel' mes-ce Vi-fle-

je-me. Ma-ri-ja ho ro-dzi-la
do jas-ľoch ho xlo-ži-la, naň-ho vol

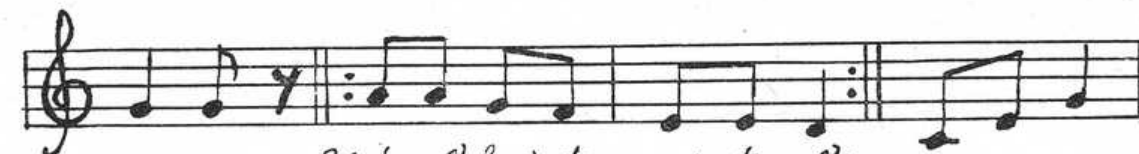
i o-sel di-cha-li, di-chali, tak si-na

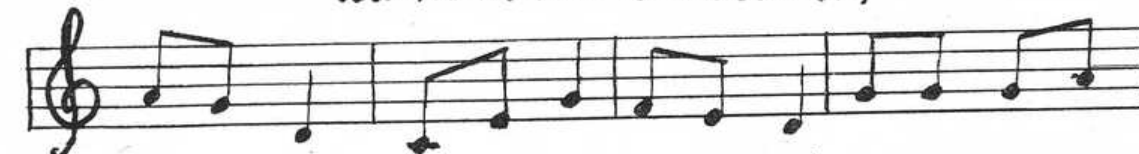
bo-žo-ho spa-rue u-hra-li.

Tri ca-ri se do-znali, do-znali i tak se zo-

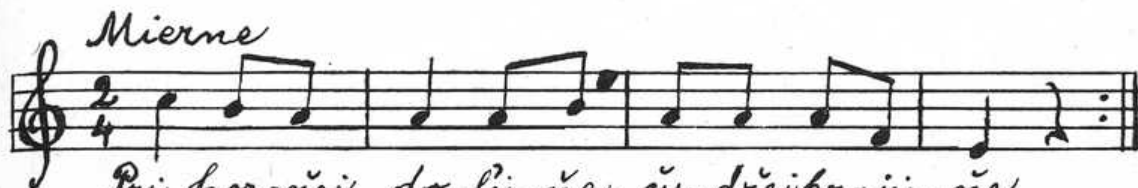
bra-li. Ľda-ľekej stra-ni sta-li, zla-ta-mi
da-ri zo se-bu bra-li,

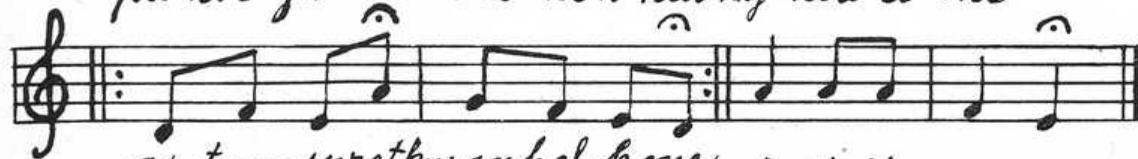
bi-li-ma jo-mu od-da-va-li, že-bi von nas

va-ro-val i o-pat-ro-val.

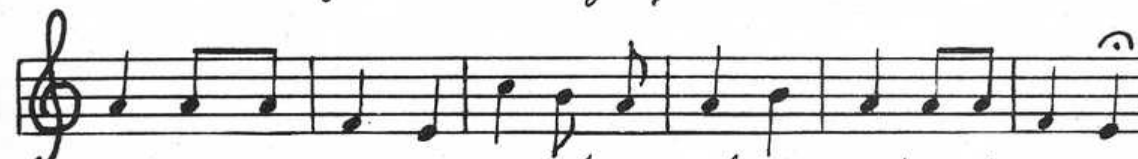
Pri hor-nej do-li-že, ču-dnej kraji-že,
pa-sol ja o-več-ki v hus-nej kra-čič-že

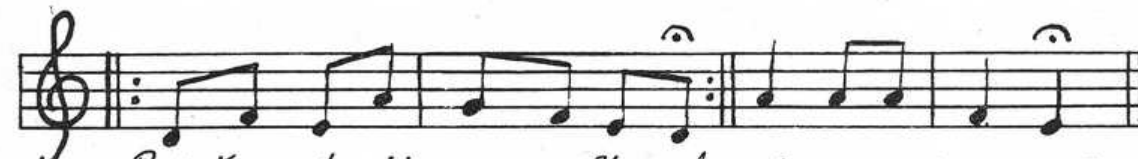
a tam spretku anhel-kove,
kri-ča bis-tri pastuš-ko-ve do Vifle-je-ma.

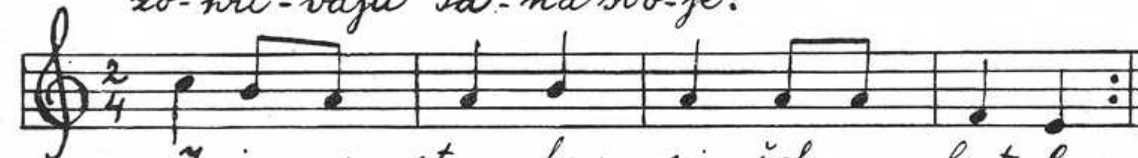
O, vi-taj-že, vi-taj, Spasi-te-lu náš!

jest na-ro-dze-mi, v jasle na slame jest polo-že-mi.

Pri ňom sto-ji o-cek Jo-zef, chu-chucku-chucku.
zo-bri-vaju Pa-na svo-je:

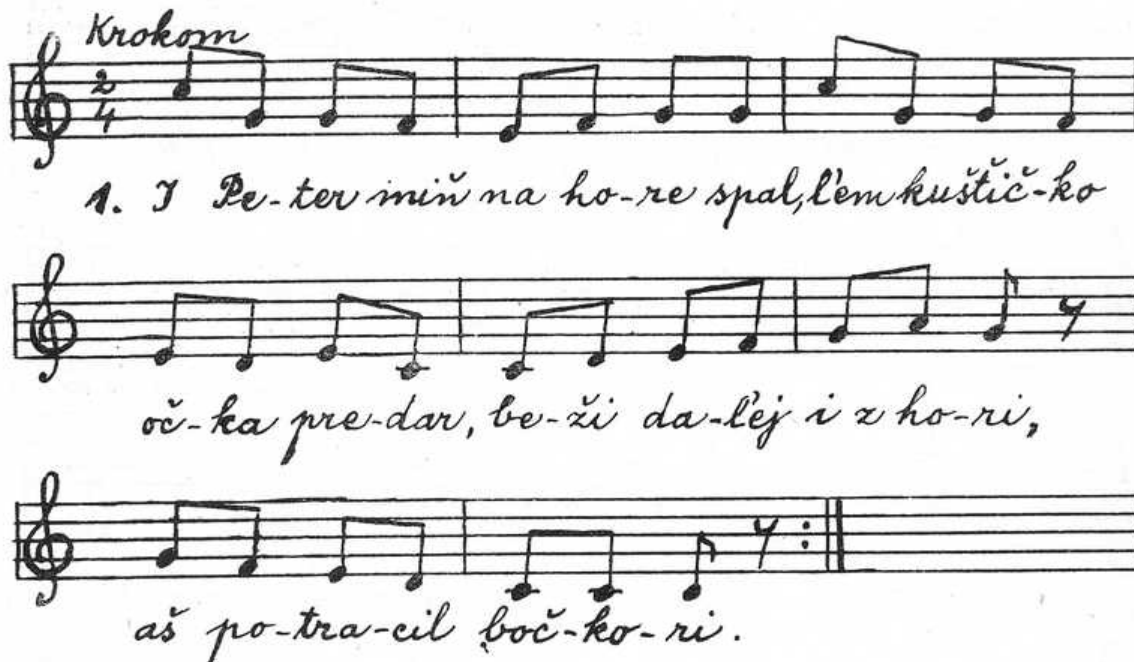

I ja zos stra-chu vi-šol na but-ku,
spadnul ja sta-mac spa-mo-ho ver-chu

a tam skazal som prírodu, smiecha tam bu-lo.
on me-ne lap za bo-ro-du,

Krokorn

1. *Ľ Pe-ter miň na ho-re spal, ľem kuštič-ko*
oč-ka pre-dar, be-ži da-l'ej i z ho-ri,
aš po-tra-cil boč-ko-ri.

2. Beži ďalej gu košarom,
 vijdze k ňemu vonka Stari:
 A čože tam noveho,
 že ce vidzim boseho?

3. Šicki me še roskakaľi,
 ľem pri ovcoch zostal Stari;
 na fujare surmuje,
 fsi ovečki varuje.

Starý Guba (prikročí ku kostolíku, zloží z hlavy baranicu a oferuje):

O, Ježíšku, što ci dam,
 keď v gelatku nič ňemam?
 Coška še mi počkalo,⁵⁶
 mľičko še mi viľalo.

(Ide vyberať peniaze. Čo dostane, púšťa do bočnej kapsy.)

Ostatní (spievajú pieseň 14).

(Túto pieseň si chlapci niekedy skrátia.)

Všetci (spievajú pieseň 15).

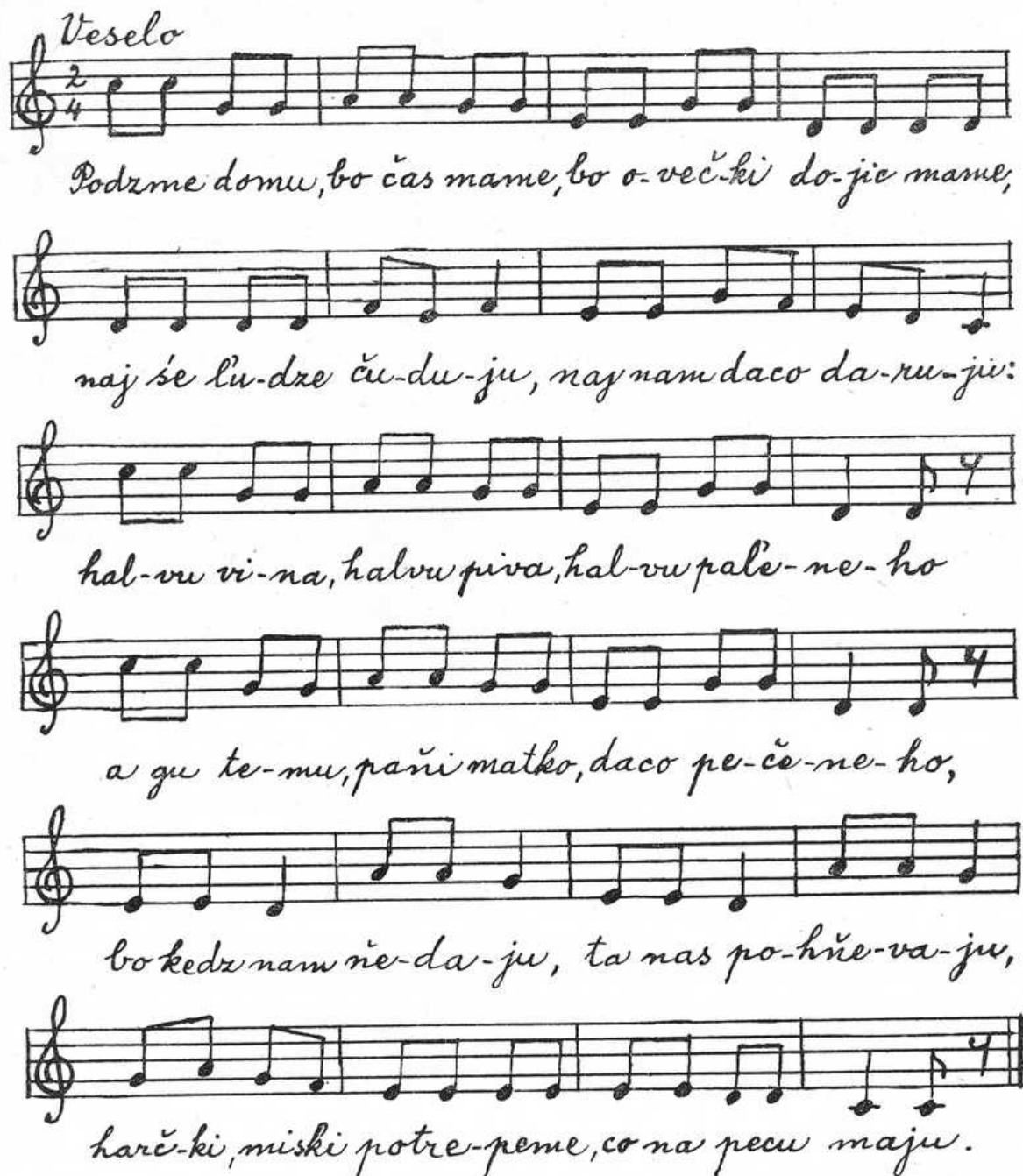
Všetci (spievajú pieseň 16).

Všetci (sa poberajú do ďalšieho domu a na zakončenie ešte zaspievajú pieseň 17).

(Všade jasličkárom ponúknu, čo majú: niečo zajesť, vypiť vína, páleného, prípadne ich odpraví i bez podarunku.)

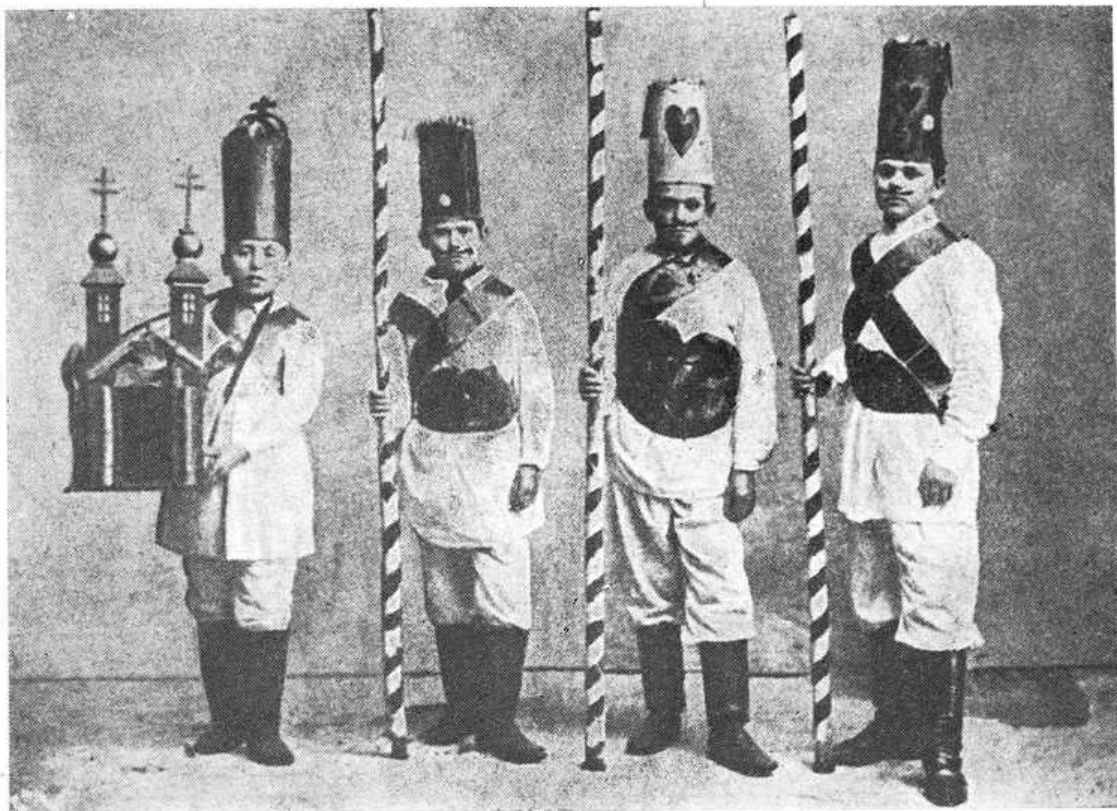
⁵⁶ Čkalo sa mi.

Veselo

Podzme domu, bo čas mame, bo o-več-ki do-jie mame,
 naj se ľu-dre ču-du-ju, naj nam daco da-ru-ju:
 hal-vu vi-na, halvu piva, hal-vu pal'e-ne-ho
 a gu te-mu, paňi matko, daco pe-č'e-ne-ho,
 bo keďz nam ne-da-ju, ta nas po-hňe-va-ju,
 harč-ki, miski potre-peme, čo na pecu maju.

Oba tu podané texty patria do okruhu východoslovenských jasičkových hier, ktoré na území bývalých stolíc Spišskej, Šarišskej, Zemplínskej a Abauj-skej predvádzajú mužské osoby, zvané všeobecne *jašličkare*. Keďže dosiaľ máme iba niekoľko málo starších zápisov betlehemskej hry z východného Slo-

Obr. 10. Prešovskí jasličkári — Anjel, Fedor, Bača a Stach. Reprodukcia snímky z cit. časopisu

venska, a to napospol len zo Spiša a Šariša,⁵⁷ naše zápisy betlehemskej hry z Abaujskej a Zemplínskej stolice sú významným materiálovým prínosom, a preto si zasluhujú osobitnú pozornosť a dôkladnejší rozbor. Všimnime si najprv znenie z Hollóházy.

Keď porovnáme betlehenskú hru z Hollóházy s inými variantmi tejto hry, napr. s Kollárovým,⁵⁸ zbadáme predovšetkým nevídaný zjav, že v nej betlehemský Jozef vystupuje vo funkcii valacha Fedora, čo je zrejmá a takmer nepochopiteľná zámena osôb, keďže dejový kontext hry a zmysel monológu prvého pastiera, ktorým je vo všetkých variantoch Fedor, vylučuje možnosť takejto zámeny. Okrem toho Jozef tu odohráva aj úlohu anjela, čo by sme

⁵⁷ Sú to: Tarczai György, *Az Eperjesi jáslicskárok*. A magyar nemzet múzeum néprajzi osztályának értesítője V, 1904, 1—19+5 tab. fot. príloh; Lanner János és Schermann Samu, *Bind-Márkusfalvi betlehemes játék*, 20—27; Jos. Stíbal, *Šarišské jasličky na Slovensku*. Český lid XXVII, 1927, 106—108; Čeněk Zíbrt, *Šarišské jasličky na Slovensku*, Český lid XXIX, 1929, 124—126; Ján Olejček, *Jasličkári* [v Plávnici, Šariš]. Slovenská vlastiveda I, 1922, 154—163; Maroš Madačov, *Rok v slovenskom raji*, Spišská Nová Ves 1941, 86—96 (tam odtlačený variant z Letanoviec na Spiši).

⁵⁸ J. Kollár, c. d., II. diel, 1953, 93—102.

Obr. 11 Prešovskí jasličkári — chodenie dokola so spevom. Reprodukcia snímky z cit. časopisu

márne hľadali v doterajších zápisoch betlehemskej hry. Táto zámena osôb — podľa všetkého v Hollóháze nedávna, keďže anjel v súbore tamojších jasličkárov nie je celkom neznámou postavou, dá sa vysvetliť miestnym porušením tradičnej štruktúry hry, konkrétne v našom prípade prebratím scény z inej, dnes už vymiznutej hry vianočného obdobia, známej ako „chodenie s kolískou“.⁵⁹ V nej sa podobne rozvíja dialóg so spevnými vložkami medzi Máriou a Jozefom ako v hollóházske znení medzi pastiermi a Jozefom. Netreba sa preto čudovať ani ďalšej zvláštnosti hollóházskeho variantu, že v ňom chýba obvyklá scéna poklony a ofery pastierov Ježiškovi pred betlehemom a nahrádza ju obmenená scéna zo spomenutého „chodenia s kolískou“, v ktorej na intonované otázky pastierov: *Dze še Ježiš narodzel? Fto Ježiška povija? Fto Ježiškovi špiva?* Jozef tak isto intonovane odpovedá v skratke, pričom zakaždým pastieri spoločne zaspievajú na chválu a slávu Novorodenému. Na to, že v hre z Hollóházy bola voľakedy aj scéna ofery pastierov, poukazuje v ďalšom texte poznámka Fedora, že *dobře bi bulo Kristu Panu oferu odebžac* (t. j. odovzdať, oddať), *a keď ně, ta stareho psa* (totiž starého Kubu) po-

⁵⁹ Tamže, 104—105.

Obr. 12. Prešovskí jasličkári — Starý odmeriava rakvu Kubovi. Reprodukcia snímky z cit. časopisu

kerscic. Za tým nasleduje tiež neobvyklý obrad, keď pastieri obštúpia Starého a utvoriac palicami trojuholník zaspievajú profánne znejúcu pieseň o krste Krista a o hľadaní preňho kmiotier a kmiotrov.

Uvedené poruchy a nedôslednosti, zámena funkcií osôb a náhrada scén, ako aj rozličné jazykové deformácie, najmä v jeho významovej stránke, svedčia síce o istom úpadku ľudovej betlehemskej scény a o nedostatku jej konzervácie, no nijako nie o nedostatku produktivity folklórneho kolektívu. Pre tieto vlastnosti má hollóházskeho variant jasičkovej hry osobitné miesto a význam v zozname doterajších zápisov tohto druhu ľudovej ústnej slovesnosti.

Pri porovnávaní ukazuje sa najbližšia celková podobnosť hollóházskeho variantu jasičkovej hry s prešovským variantom Juraia Tarczaiaho,⁶⁰ s ktorým ho spája okrem príbuznej tematiky pastierskych rozhovorov aj osem textových i melodických variantov piesní, no líši sa od prešovského znenia chudobnejšími dialógmi, menším počtom piesní a ďalej nedostatkom cudzích vplyvov a prvkov, nech už sú to latinské piesne, výrazy a zvraty alebo slová

⁶⁰ Pozri pozn. 57.

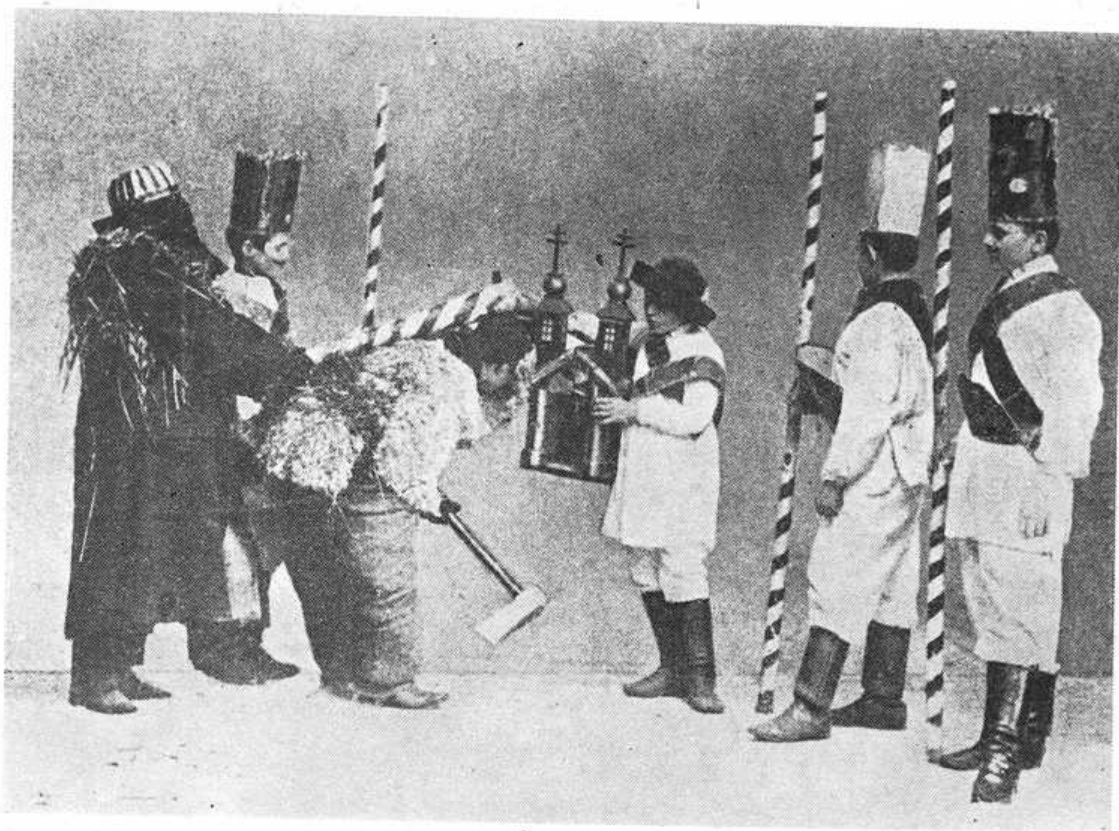

Obr. 13. Prešovskí jasličkári — Starý „káže“. Reprodukcia snímky z cit. časopisu

a znetvoreniny nemeckého pôvodu a ostatný tradovaný učený (meštiansky) nános. Ba i svojím zovňajškom a vystrojením sa prešovskí jasličkári nápadne ponášajú na jasličkárov hollóházskeho (pozri obr. 5 a 9—14).

Hra z Rudabányácky má kratšie znenie a najčastejšie zloženie pastierov (Fedor, Stach, mladý Guba a starý Guba). Začína ju anjel pozdravom a úvodnými slovami v bohoslužobnej reči východoslovenských uniátov.⁶¹ Nato podľa starej techniky privolávania pastierov na scénu, ktorá sa zachováva vo väčšine slovenských betlehemských hier, predstavujú sa pastieri v bežnom poradí (Fedor zavolá Stacha, Stach Gubu a napokon vojde starý Guba) a vedú medzi sebou charakterizačné rozhovory, prerušené iba spevnou vložkou *Neženil še Guba, Guba, pokiaľ bul mladi*. Po spoločnej piesni *Salve, salve ti Fedore*, dobre vystihujúcej hlavné charakterové črty jednotlivých pastierov, nasleduje tzv. „pastiersky“ spánok tradície, na ktorý sa vzťahuje ďalšia pieseň *Juhaše, juhaše, vi našo pajtaše*. Medzitým čo ju Fedor a Stach spievajú, obidvaja Gubovia ležia na zemi a predstierajú spánok.

⁶¹ Rudabányácka a niekoľko slovenských obcí v maďarsko-slovenskom pohraničnom pásme v blízkosti Sátoraljaújhely sa hlásia ku grécko-východnej (predtým uniátskej) viere, ale asi pred 35—40 rokmi im bola nanútená za bohoslužobnú reč maďarčina.

Obr. 14. Prešovskí jasličkári — Starý robí poklonu Ježiškovi. Reprodukcia snímky z cit. časopisu

V tomto bode — ako u väčšiny slovenských betlehemských hier — mala by nastať krátka prestávka a po nej by sa mala začať nová scéna hry piesňou anjelského zvestovania. Toho však v rudabányácsskom variante niet. Miesto toho tu hneď po odznení poslednej piesne pristúpi najprv Fedor a po ňom Stach k betlehemu, snímu z hlavy papierový klobúk, pokľaknú a v krátkej reči oferujú Ježiškovi svoj dar: prvý klobásu a druhý hrniec medu. V ďalšom texte odpadá inde obligátna ofera mladého Gubu a starý Guba až po pomerne dlhých situačných a hrubo komických dialógoch s Fedorom zloží svoju oferu a potom ide vyberať peniaze od domácich. Zatiaľ ostatní odspievajú tri vianočné piesne s prevažujúcou duchovnou náplňou, doplnenou motívmi z pastierskeho života, aby sa napokon — po návrate Starého — všetci od domácich rozlúčili piesňou, ktorá je len obmenou rozlúčkovej piesne hry z Hollóházy.

Po podanej charakteristike a osobitnom rozbere našich textov je zaujímavé ich vzájomné porovnanie. Dôležitosť takého porovnania zvyšuje i fakt, že tu odtlačené varianty jasličkovej hry, zaznačené v obciach len málo od seba vzdialených, no pritom politicko-administratívne patriacich do dvoch rozličných stolíc (Hollóháza do Abaujskej a Rudabányácska do Zemplínskej stolice),

vykazujú okrem predpokladaných zhôd i značné odchýlky. Podstatnejšie odchýlky vidieť v skladbe oboch variantov. Kým stavba hry z Hollóházy sa javí zmenenou a či porušenou prevzatím scény z inej vianočnej hry a v dôsledku toho vynechaním obvyklej ofery pastierov, ako som už uviedol, variant z Rudabányácsky zachováva vcelku pôvodnú starú koncepciu slovenskej betlehemskej hry so všetkými jej podstatnými skladobnými a tematickými členmi aj pri čiastočne skrátrenom a neúplnom znení. Ďalej sú medzi nimi odchýlky v témach pastierskych rozhovorov, ako aj v ich rozdielnom začlenení do dejového kontextu a v počte a obsahu piesní.

V jazykovom materiáli, ktorý je rozhodujúcim kritériom pri zaraďovaní ľudových textov do tej či onej skupiny regionálnych variantov, vyskytujú sa — popri celkovej zhode našich textov v oblasti fonetickej a sémantickej — predsa výrazy aj celé zvraty, svedčiace o odchodných vplyvoch okolia a tiež o istej užšej závislosti materských obcí variantov od etnických krajov slovenských, s ktorými v bývalom Uhorsku po celé veky tvorili administratívno-politickú, cirkevnú, ba i hospodársku a kultúrnu jednotu. Text z Hollóházy nesie na sebe nepatrný síce, ale zrejmy vplyv maďarského jazykového okolia, prípadne školskej maďarčiacej výchovy, napr. vo výzve ku vstupu pastierov: *Oda, oda, bátre Stahu! Oda, oda, bátre Kuba!* a vo výrazoch *pajtáš, juhaski, balta* a pod. V texte z Rudabányácsky ukazuje sa zasa značný vplyv obradnej reči slovenských uniátov a ukrajinských nárečí. Dokladom toho sú napr. úvodné slová anjela: *Christos roždajetsia vo Viflejemi, stalsia hlas v Jerusalemi: Slava vo višnim Bohu i na zemli mir!*; privolávanie pastierov na scénu slovami: *Chodi, chodi, brate Gubo, rozveselsia, jak ti lubo!* a pod.; *Ach, štoškasia tam seleščilo*; ďalej slová a výrazy: *cholod* — chlad, zima, *boroda* — brada, *oden* — jeden, *ivce* — ovce, *što* — čo (vo východoslovenskom nárečí *co*), *smich* — smiech, *anhel* — anjel, *Viflejem* — Betlehem, *tri cari* — traja králi a iné; ukrajinské formy slovesných neurčitkov na *-ti(-ty)*: *mati, zavolati, lubiti* miesto očakávaných východoslovenských neurčitkov a na *-c*: *mac, zavo-lac, lubic* atď.

Pokiaľ ide o východoslovanské (ukrajinské) prvky v týchto a iných východoslovenských zneniach betlehemskej hry, sú ony pozoruhodné. Hoci nám chýba výklad tohto javu od slovenských jazykovedcov a dialektológov, predsa som tej mienky, že súvisí s vlnou valašskej kolonizácie, ktorá priniesla do našich krajov vyspelú pastiersku kultúru. Je známe, že kolonizačnej valašskej vlne dominujúci charakter u nás nedali sťahovaví rumunskí pastieri, ale slovenské obyvateľstvo, poväčšine asi ukrajinského pôvodu, ktoré sa k nim pripojilo a jazykove nad nimi zvíťazilo.

Podľa zistených faktov pýta sa variant hry z Hollóházy zaradiť do užšej skupiny ľudových jasičkových hier šarišských, kým variant z Rudabányácsky

patrí do osobitnej skupiny regionálnych variantov zemplínskych a je zatiaľ prvou a jedinou uverejnenou ukážkou z nich.⁶²

K týmto vývodom treba pripojiť ešte niekoľko všeobecných poznámok. Predovšetkým je na mieste zdôrazniť konštatovanie, že tu podané texty sa vyznačujú ľudovosťou, prirodzeným a sviežim tónom, prostotou výrazu, prednesu a úkonov. Ďalej sú tu dobre zachované podstatné znaky ľudovej scény, a to: kolektívna hra hercov, len zriedka prerušovaná zásahom publika do dejového kontextu; premena osôb hrajúcich v osoby predstavované v hre kostýmom, hlasom a celkovým psychickým charakterom; táto premena sa vzťahuje i na tzv. javiskový priestor (dedinskú izbu) a na prítomné obecnstvo (obyvateľov domu), ktorému sa hra predvádza; štandardný prednes hercov — v monológoch monotónny, v dialógoch odlišený modulovaním hlasu; dramatický text sa prenáša ústnym podaním, čím vznikajú jazykové chyby, nesprávnosti, ba i nezmysly.

Čo do obsahovej náplne naše dva varianty predstavujú dosť harmonické spojenie duchovného základu vianočnej hry, koreniacej v biblickej udalosti, s tradíciou a životným slohom slovenského pastierstva. Jednako však svetská zložka prevažuje nad duchovnou a dáva tomuto spevno-dramatickému ľudovému útvaru svojrázny charakter. V našom prípade však nemožno hovoriť o takej význačnej svojráznosti, akú vybadal a prvý tak duchaplne zhodnotil Bruno Schier, hovoriac o slovenskom vlastnom tóne pastierskych hier.⁶³ Totiž dôkladným rozborom slovenských betlehenských hier, najmä ich najdokonalejšieho variantu z Brezna nad Hronom,⁶⁴ dokázal, že slovenské betlehenské (Schier dôsledne používa prívlastok „pastierske“) hry okrem istého sfarbenia slovného bohatstva a tanca neboli podstatne ovplyvnené ani z rumunského ani z maloruského kultúrneho okruhu a že „to, v čom sa rôzni v duchu a v celkovej podobe od nemeckých pastierskych hier, netreba chápať ako prínos Východu, ale ako výron charakteru slovenského ľudu a slovenského ľudového básnictva“.⁶⁵ A ďalej pekne vyložil, že na procese tvorenia a dotvárania dnešnej podoby betlehenských hier na území Slovenska sa plodne a významne, slovom i náplňou, zúčastnila zbojnícka tradícia, najmä od začiatku XVIII. stor., keď sa okolo postavy historického Jánošíka a jeho družiny začal snovať veniec piesní a povestí. Duch legendárneho hrdinu Jánošíka

⁶² Z územia Zemplína máme tieto rukopisné texty betlehemskej hry: variant z Malčíc, okr. Michalovce, zapísaný r. 1949 E. Plickovou; variant z Pozdišoviec, okr. Michalovce, zapísaný r. 1949 E. Plickovou; variant z Veľ. Zalužíc, okr. Michalovce, zapísaný r. 1953 Máriou Kosovou. Zo Spiša mám najnovší zápis jasličkovej hry zo Žakaroviec od E. Čajánkovej (z r. 1954). — Opatrujú sa v archíve NÚ SAV.

⁶³ B. Schier, c. d. (slov. preklad v NÚ SAV), 32—37.

⁶⁴ Zaznačil ho r. 1928 A. Hreblay a novo odtlačil P. Bogatyrev v knihe *Lidové divadlo české a slovenské*, Praha 1940, 187—205.

⁶⁵ B. Schier, c. d., 32.

Betlehemci z Púchovskej doliny.

a jeho hôrných chlapcov v čase viac ako storočného trvania podstatne nezmenených sociálnych a hospodárskych pomerov prenikol i do piesní a reči slovenských pastierov, a to tým skôr, že hranice medzi pastierstvom a zbojníctvom často splývali. Veď nielen prenasledovaný a utečenec mohol u horských pastierov nájsť stále pohostinné prijatie, ale i sami valasi neraz opúšťali svoje stáda a pridávali sa k hôrnym chlapcom.⁶⁶

Tieto vývody prof. Schiera, aj keď sú veľmi zaujímavé a pozoruhodné, jednako nezodpovedajú skutočnosti v celej šírke. Môžu platiť — a s istými výhradami aj platia — pre hornatú oblasť severného a stredného Slovenska, kde zbojníctvo ako dobový zjav, vyvolaný feudálnym útlakom a sociálnou nespravodlivosťou, nachádzalo živnú pôdu a prirodzenú ochranu, no len v nepatrnej miere alebo vôbec nie pre rovinnaté kraje západného a východného Slovenska, keďže tu nebola splnená druhá najdôležitejšia podmienka existencie zbojníctva.

Isté je, že vplyv odlišného sociálneho prostredia a rozdielných prírodných podmienok života musel sa odraziť v duchu, tóne i v samom slovnom znení slovenských variantov betlehemskej hry. No povaha tejto práce mi nedovoľuje púšťať sa do podrobného zisťovania rozdielov v charaktere slovenských betlehemských hier oboch spomínaných oblastí, hoci takýto postup pri súčasnom použití porovnávacej metódy na materiáli z celej strednej Európy by nás dovedol k zaujímavým a presvedčivým dôkazom v naznačenom smere. Na tomto mieste sa preto musím uspokojiť iba konštatovaním, že naše varianty, náležiacie svojím pôvodom južnej okrajovej oblasti východoslovenského etnika, nejavia — okrem narážok v slovách *šibenica* a *rospor*, t. j. rozboj, zboj v znení hollóházskeho — nijakú stopu zásahu zbojníckej tradície. Ich svojráznosť je teda z hľadiska Schierových vývodov menej význačná a iného druhu.

Napokon ešte niekoľko slov o hudobnej stránke piesní v betlehemských hrách. Spev, prípadne hudba má u väčšiny ľudových hier veľkú úlohu. Platí to najmä o betlehemských hrách, v ktorých spevná zložka často prevažuje nad hovorovou. Preto by sme niektoré spevne bohaté varianty betlehemskej hry mohli označiť skôr za spevohry, blízke typu tzv. komickej opery, ako za drámy. Tak o ľudových vianočných koledách, ako aj o piesňach betlehemských hier dá sa všeobecne povedať, že na strednom a západnom Slovensku, teda na území, kde prevláda cirkev rímskokatolícka a evanjelická, vyznačujú sa pomerne malou tonálnou, melodickou a rytmickou variabilitou. Melodicky sú to skôr riekanky než typ ariózny, spevný. V oblasti vplyvov grécko-východnej cirkvi je hudobná variabilita vianočných piesní bohatšia a viac ariózna ako riekanková. Väčšina piesní našich dvoch variantov jasličkovej hry je tiež riekankového charakteru, iba pieseň *Pri hornej dolíne* (Rudabányácska) má už náznaky melismatiky.

⁶⁶ B. Schier, c. d., 32 a n.

К ИЗУЧЕНИЮ СЛОВАЦКИХ РОЖДЕСТВЕНСКИХ МИСТЕРИЙ

Рудольф Жатко

Резюме

Рождественские мистерии, на территории восточной Словакии называемые „вертепными“ пьесами, относятся к самым своеобразным формам народной поэзии. Это пьесы с тематикой рождения Христа.

Рождественские мистерии церковного происхождения; они возникли в средневековии из сопровождающего текст пьес кукольного театра и церковных текстов мистерий. Вопрос происхождения и возникновения словацких рождественских мистерий до сих пор мало исследован. Из его исследователей автор приводит Степана Крчмеры и Бруно Шира. Работа Шира „Die Hiertenspiele des Karpathenraumes“ (Берлин 1943) представляет собой последнее слово в решении вопроса о словацких рождественских мистериях. По его мнению, в словацких рождественских мистериях произошло, под немецким влиянием, необыкновенное слияние библейской основы с формами и мотивами словацких разбойничьих песен. Этому факту содействовали политические и социальные условия в нашей стране в XVIII веке. Влияние востока дает чувствовать себя лишь в окраске их словарного запаса и танца. Словацкие рождественские мистерии в лучших своих проявлениях представляют собой своеобразное художественное произведение, проникнутое духом яношиковской поэзии. В нем выражены места о свободе и справедливости, идея борьбы против крепостничества, произвола господ и угнетению и эксплуатации нашего пастухо-крестьянского народа в феодально-крепостническую и позднее буржуазно-капиталистическую эпоху. Поэтому вполне понятно, что эти мистерии проникли также к соседним народам. С половины XIX века можно наблюдать упадок вертепных пьес, связанный с общим упадком традиционной культуры народа. Сегодня они находятся уже в стадии полного отмирания и поэтому современной задачей является сохранить остатки словацкого народного театра. Автор намечает проблематику словацких рождественских мистерий и говорит о необходимости подготовить материально-научную базу для новых синтетических работ. Он же публикует три статьи, содержание которых приведено ниже.

I

В первой статье автор приводит две напечатанные, но до сих пор мало известные, литературные обработки рождественских мистерий, которые, хотя и основаны на народных образцах, в значительной степени от них отличаются.

Первая из них — это „Вифлеем“ — рождественская мистерия от 1856 года (табл. 1), автором которой является Йосиф Эмануэль, настоятель в Кошеце у Иглавы. „Вифлеем“ имеет 24 страниц, без введения и песенного приложения. Йосиф Эмануэль (1804—1890) был национально сознательным словаком и плодовитым народным писателем. Кроме статей и книг он любил писать также стихи, преимущественно научного характера. Его стихотворение „Прядки“ (прядение пряжи) представляет интерес и для этнографов.

Далее автор анализирует предисловие и собственный „Вифлеем“ с точки зрения содержания и формы. Эмануэль сочинил эту пьесу по призыву, опубликован

ному в „католической газете“ за 1856 год. Образцом для этого ему послужил вариант „Народных песен“ Коллара (1834—35) и какой-нибудь живой текст пьесы, известный ему из места его деятельности. Влияние народных образцов чувствуется в названиях лиц, за исключением Юнака (молодец), в зарисовке характеров пастухов и в основе действия. „Вифлеем“ Эмануэля представляет собой серьезную духовную пьесу, верно отражающую дух источника — библии. Замысел автора, выраженный в предисловии, т. е. вернуть древний обычай ходить с вертепом, „очищенный от всяких неприличий“ первичному его назначению, вполне удался. Диалоги пастухов дополняют и связывают в одно целое семь оригинальных песен с прекрасным напевом, созданным органистами-композиторами Франтишком и Андреем Жашковскими. Строго связанную форму произведения создают александрийские стихи с хорейским или дактилохорейским ритмом, заканчивающиеся смежными женскими рифмами.

„Вифлеем“ Эмануэля проявил себя и в драматической традиции. Об этом свидетельствует также один вариант из Таева у Зволена, записанный Й. Г. Таевским в 1899 году. Однако, более важным является тот факт, что это произведение, с текстом канонического характера, усердно пропагандировали священники и учителя в деревнях, так что количество его постановок быстро увеличивалось. Таким образом, это произведение постепенно вытесняло, главным образом на территории епархии Нитры и большей части западной Словакии, народный текст этой рождественской мистерии. Статья заканчивается описанием представлений пьесы Эмануэля в селах верхней части окрестности Тренчина.

Вторую литературную обработку рождественской мистерии мы находим у Йонаша Заборского. Его „Вифлеем“ основан тоже на народных образцах, но по своему намерению, это сатирическая пьеса. В ней автор всеми средствами юмора осмеивает недостатки и пороки отдельных сословий и профессий (горожан, крестьян, трактирщиков, воинов, священников и регентов), причем представителями критики являются не только „бача“ Кубо и пастухи Федор и Стах, но и Мария и Йосиф.

„Вифлеем“ Заборского не стал „подомной“ пьесой и не выполнял народно-образовательской функции, которую ей приписывал автор. Однако, она дает наглядную картину материального и общественного положения народа в восточной Словакии во второй трети XIX века.

II

Задолго до построения железных дорог, словацкие „дротари“ из села Коларовице (уезд Бытча) посещали разные края Чехии, где искали свои скромные заработки. На своих „хождениях по домам“ они информировали чешский народ о словаках и о жизни в Словакии, и, таким образом, они были первыми поборниками чешско-словацкой дружбы. Мало известным является тот факт, что дротари из Коларовиц были также носителями и распространителями словацкой народной драматической традиции в чешских краях. Автор приводит сведения из литературных источников (Б. Немцова, Й. Ш. Баар, К. Прохазка), в которых говорится о дротарях с вертепами из Коларовиц и о пении словацких коляд по домам в день рождества (табл. 6). Это было их случайным занятием.

В дальнейшем автор занимается до сих пор неразрешенным вопросом о происхождении словацких вертепных пьес в Моравии. Имея в виду предыдущие исследования (Й. Эрней, Степан Крчмеры и в последнее время Олдржих Сироватка)

как и собственные результаты, Жатко утверждает, что словацкие рождественские мистерии на территории Моравской Валахии перенесли со всей вероятностью наши дротари из Коларовиц (в той форме, в какой эти песни жили в деревнях верхнего Поважья или Тренчинской области). Это было в половине XIX века, может быть и раньше, но во всяком случае еще до этого, как эти пьесы были заменены (в деревнях окрестности Тренчина) напечатанной пьесой Эмануэля.

Наконец автор статьи пытается объяснить факты, на первый взгляд противоречащие сказанному выше. Автор говорит, что дротари из Коларовиц, перенесшие словацкие вертепные пьесы в Моравию, в Чехии пели лишь колядовые песни. Автор приходит к заключению, что дротари и в Чехии сперва играли пьесы, но позднее — ради более легкого и быстрого заработка и может быть и ради того, чтобы добиться лучшего понимания у чешской публики — они предпочли более короткие коляды пьесам, связанным с большей затратой времени. Доказательством правильности такого утверждения является и тот факт, что и при колядах они сохранили единственную театральную бутафорию — т. н. „вифлеем“ (вертеп).

III

В третьей статье автор приводит две собственные записи рождественских мистерий из Венгрии (от 1946 г.): вариант из Голлогазы, Абауйской губернии (табл. 8), и вариант из Рудабанячки, Земплинской губернии. Песни снабжены нотами. В присоединенном комментарии автор анализирует текст обоих вариантов; он приводит их общие черты, и черты, отделяющие их друг от друга и от более древних записей восточнословацких вертепных пьес, к которым они относятся. Что касается тематики песен и диалогов пастухов, то они в многом их пополняют и обогащают. Оба текста отличаются свежей народностью, естественным тоном, простотой выражения, как и тем, что они сохранили все существенные черты народной сцены. И все же, в особенности, что касается их содержания, нет в них того своеобразия, которое отметил и так остроумно оценил Б. Шир в своей статье о словацком специфическом духе пастушьих пьес. В заключении автор анализирует рождественские мистерии с точки зрения музыки. У большинства песен приведенных вариантов он отмечает характер детских стишков. Лишь песня „У верхней долины“ (Рудабанячка) носит мелismaticкий характер.

BEITRÄGE ZUM STUDIUM SLOWAKISCHER WEIHNACHTSSPIELE

Rudolf Ž a t k o

Zusammenfassung

Weihnachtsspiele, die in der Ostslowakei Krippenspiele genannt werden, gehören zu den eigenartigsten Formen der slowakischen Volkspoesie. Es sind dies Weihnachtsspiele, in denen Christi Geburt behandelt wird.

Die Weihnachtsspiele sind kirchlichen Ursprungs; sie entstanden im Mittelalter aus den Begleitworten der Puppenspiele und aus kirchlichen Mysterien.

Der Ursprung und die Entstehung der slowakischen Weihnachtsspiele ist noch nicht genügend erforscht. Die Frage wurde allerdings von mehreren Forschern berührt, darunter von Štefan Krémery und Bruno Schier. Schier's Arbeit *Die Hirtenspiele des Karpathenraumes* (Berlin 1943) bringt das Neueste zur Lösung der gesamten Problematik der slowakischen Weihnachtsspiele. Laut Schier kam es in den slowakischen Weihnachtsspielen auf Grund eines Anspornes deutscherseits zu einem ungewöhnlichen Zusammenschluss biblischer Grundlagen mit den Formen und Gedanken des slowakischen Räuberliedes, was noch von den politischen und sozialen Verhältnissen des 18. Jh. bei uns unterstützt wurde. Die Einflüsse des Ostens erscheinen nur in der Färbung des Wortschatzes und der Tänze.

In seinen besten Schaustücken erscheint das slowakische Weihnachtsspiel als ein eigenartiges kleines Kunstwerk, das vom Geiste der Poesie Jánošík's durchdrungen ist; wir finden darin die Sehnsucht nach Freiheit und Gerechtigkeit, den Gedanken des Widerstandes gegen Leibeigenschaft und herrschaftlichen Eigenwillen, gegen Unterdrückung und Ausbeutung der Massen unseres Hirten-Bauernvolkes, im Zeitalter der feudalen Leibeigenschaft und später des bürgerlichen Kapitalismus. Kein Wunder, wenn sie auch zu den Nachbarvölkern durchgedrungen sind.

Mit dem Verfall der traditionellen Volkskultur erscheint auch der Verfall der Weihnachtsspiele, besonders seit der Mitte des 19. Jahrhunderts. Heute befinden sie sich bereits in einem Zustand des völligen Verfalls, daher ist es ein Gebot der Zeit, die Reste des slowakischen Volkstheaters zu retten.

Der Verfasser nennt die Probleme der slowakischen Weihnachtsspiele und spricht über die Notwendigkeit der Vorbereitung einer materiell wissenschaftlichen Grundlage für neue synthetische Arbeiten. Er veröffentlicht selber drei Beiträge, deren Inhalt hier in Kürze wiedergegeben wird.

I

Im ersten Absatz wählt der Verfasser zwei im Druck erschienene, jedoch bisher unbeachtet gebliebene literarische Bearbeitungen von Weihnachtsspielen, die, obwohl sie nach einem Volksmuster aufgebaut sind, sich von ihm bedeutend unterscheiden.

Das erste ist Betlehem — *vianočná zábava* (Betlehem — eine Weihnachtsunterhaltung) von Jozef Emmanuel, Pfarrer in Košec bei Ilava, aus dem Jahre 1856 (Abb. 1.). Das Schauspiel ist 24 Seiten lang — ohne Einführung und Liederbeigabe. J. Emmanuel (1804—1890) besass slowakisches Nationalbewusstsein und war ein fruchtbarer Volksschriftsteller. Ausser Aufsätzen und Büchern verfasste er mit Vorliebe Gedichte, meistens lehrreichen Inhalts. Das Gedicht *Prjadky* (Spinnerinnen) ist auch für Ethnographen von Interesse.

Im weiteren analysiert der Verfasser die Einleitung und das eigentliche Betlehem hinsichtlich des Inhalts und der Form. Emmanuel verfasste das Schauspiel auf einen öffentlichen Aufruf in den *Katolicke noviny* (Katholische Zeitung) in 1856. Als Vorlage diente ihm Kollár's Abwandlung in den *Národné zpiewanky* (Volkslieder) (1834—35) und einige tatsächliche Vorstellungen des Schauspiels aus seinem Schaffungsort. Der Ansporn der Volksvorlagen ist merkbar aus den Personennamen — mit Ausnahme der Jünglings — weiter in der Charakterzeichnung der Hirten und auch aus dem Aufbau des Vorganges.

Emmanuel's Betlehem ist ein ernstes geistliches Schauspiel mit einem getreu der Bibel entlehnten Inhalt. Die in der Einleitung erwähnte Absicht, den uralten Brauch des Betlehemganges „von allen Unarten geläutert“ wieder zu erwecken, ist dem Verfasser vollständig gelungen. Der Dialog der Hirten wird von sieben Originalliedern, deren schöne Melodien von zwei slowakischen Orgelspielern und Komponisten, František und Andrej Žaškovský verfasst wurden, ergänzt und verbunden. Die streng geschlossene Kompositionsform wird von Alexandrinen gebildet, die im Trochäenrhythmus oder Daktylotrochäenrhythmus dahinfließt und mit paarigen weiblichen Reimen endet.

Emmanuel's Betlehem kam in unserer dramatischen Tradition zu bedeutender Geltung. Dies weist bereits seine Variante aus Tajov bei Zvolen, die von Jozef Gregor-Tajovský in 1899 aufgezeichnet wurde. Noch grössere Bedeutung besitzt die Tatsache, dass dieses kleine Schauspiel mit kanonischem Text von den Dorfgeistlichen und Schulmeistern lebhaft propagiert und absichtlich aufgeführt wurde, so dass besonders auf dem Gebiet des Nitraer Erzbistums, aber auch auf einem grossen Teil der Westslowakei die Volksfassungen der Weihnachtsspiele allmählich verdrängt wurden. Der Absatz schliesst mit einer Beschreibung der Vorstellungen von Emmanuel's Schauspiel in den Dörfern des Nordens des Trenčiner Komitats.

Die zweite Bearbeitung des Weihnachtsspieles rührt von Jonáš Záborský her. Sein Betlehem beruht ebenfalls auf Vorlagen aus dem Volke, aber seiner Einstellung nach handelt es sich hier um ein satirisches Stück. Mit allen Mitteln des Humors verspottet der Autor die Fehler und Untugenden der einzelnen Stände und Berufe (Bürger, Bauern, Wirtshausbesitzer, Soldaten, Geistliche und Schulmeister), wobei nicht nur vom Schafshirten Kubo, von seinen Gehilfen Fedor und Stach, sondern auch von Maria und Josef Kritik ausgeübt wird.

Záborský's Betlehem wurde zu keinem Schauspiel, das in den einzelnen Häusern vorgetragen wurde und konnte also die hohen volkserzieherischen Ziele seines Verfassers nicht erfüllen. Es bleibt jedoch ein anschauliches Bild der materiellen, gesellschaftlichen und moralischen Situation des ostslowakischen Volkes im zweiten Drittel des 19. Jahrhunderts.

II

Lange Zeit vor dem Erbauen der Eisenbahn wurden verschiedene Gegenden Böhmens von slowakischen Drahtbindern aus dem Orte Kolárovice im Bezirk Bytča besucht, die hier ihren Broterwerb suchten. Während dem Hausieren informierten sie das tschechische Volk über die Slowaken und das Leben in der Slowakei und wurden so zu den ersten Vorläufern der tchechoslowakischen Gemeinschaft. Weniger bekannt ist es, dass die Drahtbinder aus Kolárovice auch Träger der slowakischen dramatischen Volkstraditionen waren und diese in den böhmischen Ländern verbreiteten. Aus literarischen Quellen (B. Němcová, J. Š. Baar, K. Procházka) entnahm der Autor Berichte, in denen über die Gänge der Kolárovice Drahtbinder mit den Weihnachtsspielen und über das Singen slowakischer Weihnachtslieder (Abb. 6) gesprochen wird. Es war dies eine ihrer Gelegenheitsarbeiten.

Ferner löst der Verfasser die ungeklärte Frage des Ursprungs der slowakischen Weihnachtsspiele in Mähren. In Anbetracht der bisherigen Forschungen (J. Ernyey, Št. Krémery und neuestens O. Sirovátka) und nach eigenen Feststellungen wird von Žatko behauptet, in die Mährische Wallachei wären die slowakischen Weihnachtsspiele ebenfalls durch Vermittlung der slowakischen Drahtbinder aus Kolárovice eingedrungen, und zwar in der Gestalt, wie sie in den Dörfern des oberen Waagtals, resp. Trenčins lebten. Das Stück wurde in der Mitte des 19. Jahrhunderts, vielleicht auch früher dorthin übertragen, jedenfalls aber noch bevor es in den Dörfern des Nordens des Trenčiner Komitats durch das im Druck erschienene Stück J. Emmanuel's ersetzt wurde.

Schliesslich erläutert der Verfasser die scheinbar gegensätzliche Tatsache, die Anhänger Kollár's denen der Verdienst der Uebertragung der slowakischen Weihnachtsspiele nach Mähren zugeschrieben wird, in Böhmen nur mehr Dreikönigslieder gesungen hätten. Nach Anführung mehrerer wahrscheinlichen Ansichten verbleibt der Autor bei der Ansicht, die Drahtbinder hätten in Böhmen zuerst die Weihnachtsspiele vorgeführt, später jedoch — besonders aus Beweggründen des leichteren und rascheren Verdienstes und vielleicht auch wegen der besseren Verständigung mit dem tschechischen Publikum — gaben sie dem kürzeren Vorsingen von Weihnachtsliedern den Vorzug vor dem zeitraubenden Aufführen des Weihnachtsspieles. Die Wahrscheinlichkeit dieser Ansicht wird auch dadurch bestätigt, dass die ehemaligen Vorführen-

den auch beim Singen der Lieder die einzige Bühnenrequisite, das sog. Betlehem beibehalten haben.

III

Im dritten Beitrag veröffentlicht der Autor die eigenen Aufzeichnungen zweier Weihnachtsspiele aus Ungarn (aus dem Jahre 1946), die Variante aus Hollóháza, Komitat Abauj (Abb. 8) und die Variante aus Rudabányácska, Komitat Zemplén. Die Lieder sind mit Noten versehen.

Im beigefügten Kommentar analysiert der Verfasser die Texte beider Varianten; er gibt ihre gemeinsamen Zeichen und Abweichungen einerseits voneinander, andererseits von älteren Aufzeichnungen ostslowakischer Krippenspiele an, in deren Rahmen sie gehören und die in der Liederthematik und in den Hirtengesprächen von diesen bedeutend ergänzt und bereichert werden. Beide Texte zeichnen sich durch ihre frische Volkstümlichkeit, einen natürlichen Ton, die Schlichtheit des Ausdrucks, des Vortrags, als auch durch die gute Erhaltung der grundsätzlichen Zeichen der Volksszene aus. Trotzdem gibt es darin besonders in inhaltlicher Hinsicht keine bezeichnende Eigenart, wie dies B. Schier im über die slowakische Eigenart der Hirtenspiele beschreibenden Kapitel seiner Studie bemerkt und geistreich kommentiert.

Zum Schluss wird auch die musikalische Seite der Weihnachtsspiele berührt, wobei die rezitative Art der Mehrzahl der Lieder in der gedruckten Variante bezeugt wird. Nur das Lied *Pri hornej doliňe* (Neben dem oberen Tal) (Rudabányácska) erscheinen bereits Anzeichen der Melismatik.

CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF SLOVAK NATIVITY PLAYS

Rudolf Žatko

Summary

Nativity plays, in East Slovakia called manger plays, belong to the most specific forms of Slovak popular poetry. They are Christmas plays with themes from Christ's birthday.

Nativity plays are of ecclesiastic origin; they took their origin at the middle-ages from the running accompaniment of puppet-shows and from the texts of church mysteries.

The origin and rise of Slovak Nativity plays is not yet sufficiently investigated. This question was touched by several investigators. The author mentions Štefan Krčméry and Bruno Schier. Schier's work *Die Hirtenspiele des Karpathenraumes*, Berlin 1943 (Pastoral plays in the Carpathians) are the last word in resolving the whole problem of Slovak Nativity plays. According to Schier, in Slovak Nativity plays, following German models, Biblic bases were singularly fused to forms and ideas of Slovak robbers'songs, as a consequence of political and social conditions in the 18th century in Slovakia. The influence of the East appeared but in their word-stock and the dances.

In their best pieces, Slovak Nativity plays are specific artistic works, penetrated by the spirit of poetry of Jánošík, leader of the Slovak robbers; there is an expression of longing after freedom and justice, the idea of resistance against serfdom and lord's wilfulness, against oppression and exploitation of the masses of our shepherds and peasantry in the epoch of feudal serfdom and later, of bourgeois capitalism. No wonder, if it penetrated to the neighbouring peoples, too.

Since the 19th century, with the decay of the traditional popular culture, the decline of

Nativity plays came, too. To-day they are in a state of complete decay, therefore it is a necessity to save the survivals of Slovak popular theater.

The author mentions the problems of Slovak Nativity plays and speaks about the necessity of preparing a material-scientific basis for new syntetic works. He himself publishes three contributions, the contents of which are summed up here.

I

In the first section, the author chose two pieces printed, yet up to now not noticed by anybody, literary adaptations of Nativity plays which, though based on popular models, are very different of them.

The first of them, Betlehem — vianočná zábava (Bethlehem — a Christmas entertainment) of Joseph Emmanuel, a priest at Košeca near Ilava, from 1856 (see figure 1.). It has 24 pages — not included the introduction and the songs. J. Emmanuel (1804—1890) was a Slovak with national self-consciousness and a prolific popular author. Besides of articles and books he frequently wrote poems, mostly of instructive contents. His epic poem Prjadky (In the spinnery) is interesting for ethnographers.

Further the author made an analysis of the introduction and of the proper piece in its contents and form. Emmanuel wrote the piece on a public call at the Katolícke noviny (Catholic newspapers) in 1856. He took for pattern Kollár's variant in his Národné zpievanky (Popular songs) (1834—35) and some living text of the same piece from his own province. The impulse of popular patterns appears in the names of persons — except the Lad — in designing characters of shepherds and in composing the action.

Emmanuel's Bethlehem has a remarkable value in our dramatic tradition. One of its evidences is a variant from Tajov near Zvolen, noted by Joseph Gregor-Tajovský in 1899. Still more remarkable is the fact that this short piece of a canonic wording was eagerly propagated and intentionally played by village priests and teachers so that in the district of the Nitra archbishopric, but also in a large part of West Slovakia popular Nativity plays were gradually superseded. The section is concluded by the description of performances of Emmanuel's piece at the villages of the Trenčín county.

There is another adaptation of a Nativity play from Jonah Záborský. His Bethlehem, too, is based on popular copies, but is, with its focussing, a satiric play. By all means of humours, the author satirizes the faults and bad qualities of the estates (commons, peasants, innkeepers, soldiers, priests and cantors), while criticizing is made not only by shepherd Cubo and his helpmates Fedor and Stach, but by Mary and Joseph, too.

Záborský's Bethlehem did not become a play for Christmas carol singers and did not fulfill the expectations of its author in national education. Yet it remains an evident picture of the material, social and moral situation of people in East Slovakia in the second third of the 19th century

II

A long time before the construction of the railway road itinerant Slovak tinkers from the village Kolárovice in the Bytča district visited different counties of Bohemia seeking some modest income there. On their travels they informed the people of Bohemia about the Slovaks and life in Slovakia and became in this way the first pioneers of Czecho-Slovak reciprocity. It is less known that the itinerant Slovak tinkers from Kolárovice put about Slovak popular dramatic traditions in Bohemia. The author chose from literary sources (B. Němcová, J. Š. Baar, K. Procházka) reports that speak about tinkers from Kolárovice as Christmas carol singers (see picture 6). It was one of their occasional business.

Further the author deals with the unsolved question of the origin of Slovak Nativity plays in Moravia. With regard to researches hitherto (J. Ernyey, Št. Krčméry, and in the last time O. Sirovátka) and own conclusions, Žatko is stating that it were our tinkers from Kolárovice that mediated Slovak Nativity plays to Moravian Wallachia, and that in the form as they lived at the villages of the Northern valleys of the Váh river, resp. in the Trenčín county. The plays were transported in the middle of the 19th century, maybe earlier, in any case before Emmanuel's printed play was spread about the villages of the Trenčín county.

Finally, the author explanates the apperantly contradictory fact that the tinkers from Kolárovice to whom he attributes the merit of transporting Slovak Nativity plays to Moravia, sang in Bohemia but Christmas carols. After telling over several possibilities, the author advocates the view that itinerant Slovak tinkers in Bohemia apparently first played Nativity plays, later however, mainly from motives of a better income and maybe for a better comprehending at the audience of Bohemia, they preferred the shorter Christmas carols to the longer performance of Nativity plays. The veracity of this opinion is confirmed by the fact that former Christmas carols singers kept while singing the only theater requisit, the so-called Betlehem.

III

In the third contribution the author publishes two notes of his own of two Nativity plays from Hungary (from the year 1946): a variant from Hollóháza, county of Abauj (see picture 8), and a variant from Rudabányácska, county of Zemplín. The songs are written out in score.

In the annexed commentary the author makes an analysis of both variants; he shows their common signs and differences, also from older notings of East-Slovakian Nativity plays, where they belong and which they complete and enlarge in their songs themes and shepherd's dialogues. Both our wordings are remarkable by their fresh popular character, a natural tone, simplicity of expression, performance and a good preserving of the main signs of a popular scene. And yet, especially concerning contents, there is no remarkable specificity as it was remarked and valued in a very ingenious manner by B. Schier in the chapter of his article speaking about a special Slovak tone of Nativity plays.

In the conclusion the author mentions the musical side of Nativity plays and states the special character of most of the songs of the printed variants. Only one song *Pri hornej dolíne* (At the upper valley) (Rudabányácska) has signs of melismatics.